

УДК 343.911

Макаренко Н. К. – кандидат юридичних наук, доцент, здобувач Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

Суспільна небезпека професійної злочинності

Досліджено проблему підвищеної суспільної небезпеки професійної злочинності. Суспільна небезпека професійної злочинності полягає в злочинній діяльності, яку здійснюють як професію, вона спричиняє соціально негативні наслідки. Для професійної злочинної діяльності властивим є вчинення декількох однорідних або тотожних умисних злочинів з корисливою метою. Ступінь суспільної небезпеки професійної злочинності є вищим, порівняно з іншими видами злочинності. Професійна злочинна діяльність унаслідок підготовленості її суб'єктів призводить до настання тяжких наслідків, ніж від звичайної злочинності. Кримінальний професіоналізм передбачає орієнтованість на тривалу злочинну діяльність, а існування професійного злочинного середовища є підґрунтям для його відтворення та розвитку. Професійна злочинність постає своєрідним ядром злочинності загалом, оскільки її суб'єкти належать до категорії осіб, які усвідомлено протиставляють себе усталеним моральним цінностям і правопорядку, завдаючи істотної шкоди суспільству. Професійна злочинність безпосередньо впливає на відтворення первинної злочинності, тим самим ускладнює кримінальну ситуацію в країні.

Ключові слова: суспільна небезпека; злочинна діяльність; професійна злочинність; кримінальний професіоналізм; спеціальний рецидив; організована злочинність; групові злочини; корисливий мотив; самодетермінація; криміналізація соціуму.

Постановка проблеми. Аспектам професійної злочинності присвячено чимало наукових досліджень минулих років, водночас, слід констатувати послаблення уваги до цієї проблематики. Зазначене виявляється, насамперед, у недостатній кількості наукових праць з питань протидії професійній злочинності. Таким чином, професійна злочинність досі залишається одним з найменш вивчених видів злочинності.

Виклад основного матеріалу. Професійна злочинність, як і будь-який вид злочинності, має родові ознаки (соціальний, кримінально-правовий, системний характер, територіальна визначеність тощо), охоплює сукупність злочинів, що утворюють у своїй системі кримінальний професіоналізм, осіб, які їх учиняють (професійних злочинців), кримінальну субкультуру, наділена підвищеною суспільною небезпекою.

Специфіку суспільної небезпеки кожного виду злочинності визначають її характером і ступенем. Характер суспільної небезпеки професійної злочинності виражається в злочинній діяльності, яку здійснюють як професію, вона спричиняє соціально негативні наслідки.

У психології людську діяльність трактують як сукупність усвідомлених і цілеспрямованих дій, об'єднаних у єдину систему загальним мотивом [1, с. 102–103]. Злочинну діяльність тлумачать як систему передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних діянь і тісно пов'язаних із ними дій, психологічно детермінованих загальним мотивом, реалізацію якого планує суб'єкт через встановлення й досягнення корисливої мети [2, с. 96].

Приналежність незлочинних діянь до злочинної діяльності зумовлена тим, що вони мають спільний зі злочинними діями мотив, є ланкою ланцюга злочинної діяльності [2, с. 94]. Наприклад, кримінально караним є приготування до злочинів. Однак будь-яке приготування утворює певний етап у розвитку злочинної діяльності, унаслідок чого є її складовою. Посткримінальна діяльність, спрямована на приховування злочину, також є певним етапом злочинної діяльності, проте покарання за неї передбачено не в усіх, а лише в певних випадках, визначених Кримінальним кодексом України. До злочинної діяльності слід відносити як декілька (два або більше) злочинів, так й один, який потребує тривалої підготовки та приховування слідів злочину.

Для професійної злочинної діяльності притаманне вчинення декількох злочинів, однак вона не охоплює ті з них, які вчиняють з умислом, що виник раптово (наприклад, убивство або завдання тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони). Не слід відносити до професійної злочинної діяльності злочини, які є випадковими за своєю сутністю (привласнення, розтрата майна або заволодіння майном шляхом зловживання своїм службовим становищем тощо).

Ступінь суспільної небезпеки професійної злочинності є вищим, порівняно з іншими видами злочинності. Зазначене зумовлено тим, що професійна злочинна діяльність, у зв'язку з досконалою «майстерністю» її суб'єктів, провокує значну вірогідність настання соціально негативних наслідків, причому тяжчих, ніж від звичайної злочинності.

Кримінальний професіоналізм передбачає орієнтацію на тривалу злочинну діяльність, а існування професійного злочинного середовища є підґрунтям для його відтворення й розвитку.

Професійна злочинність постає своєрідним ядром злочинності загалом, оскільки її суб'єкти входять до категорії осіб, які усвідомлено протиставляють себе усталеним моральним цінностям і правопорядку, завдаючи істотної шкоди суспільству [3, с. 76]. У загальній структурі злочинності вона

стабільно становить значний сегмент: майже кожний третій закінчений розслідуванням злочин учиняють особи, які раніше вчиняли аналогічні діяння [4, с. 333].

Професійна злочинність безпосередньо сприяє відтворенню первинної злочинності, тим самим ускладнює кримінальну ситуацію в країні.

Професійні злочинці вчиняють протиправні діяння впродовж тривалого часу, тому злочини мають для них звичний характер. Із цього приводу І. М. Даньшин стверджує, що професійних злочинців часто взагалі не притягують до кримінальної відповідальності. Їх виявляють здебільшого через кілька років. Відбувши покарання, злочинці знову повертаються до свого заняття. Інтенсивність злочинних актів з їхнього боку надто висока. Наприклад, кишенькові злодії вчиняють приблизно 25 крадіжок на місяць. У цьому їм не поступаються шахраї та інші кримінальні професіонали [3, с. 10].

Професійна злочинність тісно пов'язана з *рецидивною злочинністю*, оскільки її кістяк формують переважно раніше судимі особи. За результатами досліджень, здійснених О. А. Герцензоном і О. І. Гуровим, спеціальний рецидив кишенькових крадіжок становить близько 80 %, квартирних крадіжок – 45 %. Учинення однотипних злочинних дій шахраями становить близько 50 % [5, с. 116; 6, с. 32].

Рецидивна та професійна злочинність тісно пов'язані між собою. Зростання рівня професійної злочинності, з одного боку, можливе завдяки суб'єктивним зусиллям рецидивістів, які мають досвід злочинної діяльності. Професійні ж злочинці поповнюють ряди рецидивістів. Рецидивна злочинність є сполучною ланкою, що забезпечує наступність злочинних традицій і звичаїв.

Таким чином, для професійної злочинності властивий рецидив злочинів. Проблема рецидивної злочинності – це, насамперед, проблема особистості особливої категорії злочинців. Рецидивні злочини за інших однакових умов становлять підвищену суспільну небезпеку. Залежно від характеру вчинених злочинів розрізняють загальний і спеціальний рецидиви [7, с. 3].

Загальний рецидив – це такий вид рецидиву, до якого належать різномірні злочини, тобто не тотожні за родовим або безпосереднім об'єктом, і ті, що мають різні форми вини (наприклад, коли особа має судимість за вчинення крадіжки та протягом строку судимості вчиняє розбій).

Спеціальним є рецидив, який містить тотожні або однорідні злочини, тобто такі, що мають схожі безпосередні об'єкти й учинені за однієї й тієї самої форми вини. Наприклад, особа,

учинивши умисне легке тілесне ушкодження, учиняє умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження.

Спеціальний рецидив є небезпечнішим за рецидив загального виду, він засвідчує стійкість антисуспільної спрямованості рецидивіста, забезпечує порівняно вищу результативність його злочинної діяльності завдяки своєрідній спеціалізації, накопиченню та використанню досвіду протиправної поведінки. Для професійного злочинця типовішим є спеціальний рецидив.

Кримінологічне поняття рецидиву охоплює сукупність повторно або неодноразово вчинених злочинів, незалежно від тих санкцій, які було застосовано (або не застосовано) до осіб, що їх учинили. У цій сукупності можна виокремити випадки вчинення нових злочинів раніше судимими особами й особами, які не понесли кримінального покарання з певних причин.

Дослідники зауважують, що злочинності рецидивістів притаманна спеціалізація (одна з ознак професійної злочинності) на одному виді злочинів або на однорідних злочинах [7]. Зі збільшенням кількості судимостей у конкретної особи тенденція до спеціального рецидиву утверджується. Згідно з результатами досліджень Г. А. Аванесова, серед двічі судимих 30 % засуджених відбували раніше покарання за аналогічні злочини; серед тричі судимих – 37,5 %; серед засуджених чотири рази – 46,8 %; серед засуджених п'ять і більше разів – 50 % [8].

На цій підставі більшість учених вважає найнебезпечнішим спеціальний рецидив. Саме тому професійна злочинність є найбільш небезпечною, оскільки їй притаманний цей вид рецидиву.

На думку А. М. Яковлева, підвищена небезпека спеціального рецидиву зумовлена певною спрямованістю антигромадських мотивів злочинної діяльності суб'єкта. Спеціалізація на тотожних й однорідних злочинах неминуче призводить до підвищення рівня злочинної «майстерності» (одна з ознак професійної злочинності) [9, с. 138].

Рівень рецидивної злочинності в умовах нестабільної соціально-економічної ситуації в країні, на думку кримінологів, найближчими роками буде зростати. Це об'єктивно пов'язано з посиленням впливу таких факторів, як кримінальна професіоналізація, організованість, а також з ослабленням механізмів соціальної реабілітації осіб, звільнених із пенітенціарних установ, і контролю за їхньою поведінкою [10, с. 12].

Професійна злочинність тісно пов'язана з *організованою злочинністю*. Прийнято вважати, що наявні відмінності між злочинністю професійною та організованою. Вирішальна з них – наявність або відсутність корупційних зв'язків з державними

структурами. Їх поява в професійній злочинності історично призвела до її переростання в злочинність організовану. Мафіозним структурам властива багатоступенева система управління, довгий ланцюжок від ватажків («хрещених батьків») до виконавців.

Однак ці межі сьогодні ледь помітні. Характерною тенденцією стає контроль і навіть поглинання професійних злочинців-«індивідуалів» організованими кримінальними структурами і, навпаки, неухильна професіоналізація (спеціалізація), насамперед – у середовищі фінансово-промислових груп кримінального спрямування.

Головними напрямками трансформації професійної злочинності в організовану є: 1) надмірне розростання та розподіл організації професійних злочинців, утворення філій і дочірніх структур (так звані злочинні в закони); 2) взаємодія між різними професійними злочинними угрупованнями, утворення центрів координації та планування, спільних фінансових органів, розподіл сфер впливу.

Таким чином, професійна злочинність нині вийшла на якісно новий рівень організації, що призвело до зростання рівня її суспільної небезпеки. Кримінальні структури згуртувалися в багатофункціональну, скоординовану злочинну асоціацію з «кришуванням» з боку представницької, виконавчої та судової влади. Тим самим майже нівелювалися відмінності, за якими організована злочинність відрізнялася від професійної.

Концентрація кримінальної активності у вигляді промислу на злочинах проти власності, у сфері економічної діяльності стирає критерії відмежування професійної злочинності від організованої. Накопичення кримінальних капіталів, легалізація їх через створення та функціонування потужних економічних кластерів логічно призводить до посилення впливу на державну політику через корумповані органи влади й управління. Зазначене засвідчує умовність меж між аналізованими різновидами злочинності. В одних випадках професійні злочинці самі організовуються у відповідні структури, в інших – злочинне співтовариство втягує професіоналів у свою діяльність.

Однією з ознак професійної злочинності є кримінальний професіоналізм, що також притаманна й організованій злочинності. Усі організовані злочинці – професіонали, тобто люди, які отримують кошти для існування від своєї злочинної діяльності протягом тривалого проміжку часу. Вони досконало освоїли техніку вчинення протиправних дій, а іноді навіть складні соціальні прийоми, мають високий рейтинг у злочинному світі,

розвивають у своїх колах кримінальну систему цінностей, намагаються максимально ускладнити розкриття учинених ними злочинів і прагнуть не допускати втручання у свою діяльність правоохоронних органів.

Організована злочинність – це переважно професійна злочинність. Остання ж не завжди є виявом першої, оскільки охоплює як злочини, що вчиняють професіонали-одинаки, так і злочини, що вчиняють групи професіоналів.

Професійні злочинці можуть також організовуватися у своєрідні співтовариства, об'єднання. Мета створення злочинних співтовариств змушує їхніх лідерів самостійно одержувати кримінальні знання й уміння, виконувати роботу у зв'язку з низьким рівнем кримінальної підготовки новачків. Тривала злочинна діяльність сприяє набуттю кримінального досвіду і знань. Рівень колективного кримінального професіоналізму зростає завдяки використанню в злочинних співтовариствах професіоналів з кримінальним досвідом.

Злочинці-професіонали, входячи в кримінальні формування, навчають злочинців-новачків протиправного ремесла, а також забезпечують ватажкам злочинних структур стабільний матеріальний дохід. В організованій злочинності, так само як і в професійній, підтримують зв'язок індивіда з асоціальним середовищем.

Суттєвим елементом професійної злочинності є *групові злочини*. Це передбачає вчинення злочину або групою осіб без попередньої змови, або групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинним співтовариством. Характер злочинів, що вчиняють професійні злочинці, означений тим, що їх зручніше та надійніше вчиняти не одноосібно, як це притаманно сфері побуту й дозвілля, а саме групою осіб. Утвердився такий принцип: те, що складно або неможливо, ризиковано або небезпечно зробити одному, просто і цілком можливо, без високого ризику й небезпеки реалізувати групою осіб. У них встановлено чітку ієрархію, розподіл ролей, до груп залучають осіб, які мають спеціальні некримінальні навички й уміння. Серед професійних злочинців дедалі частіше трапляються особи, які спочатку оволоділи військовими, юридичними, спортивними, технічними й іншими професіями. Свої знання та вміння вони використовують із кримінальною метою. Вони не обов'язково безпосередньо вчиняють злочини, адже можуть виконувати роль консультантів, розробляти нові методи та засоби вчинення злочинів, модернізувати старі.

Наприклад, серед найманих убивць (кілерів) значну частину становлять колишні військові, працівники спеціальних підрозділів органів внутрішніх справ, спортсмени. Професійними шахраями здебільшого стають особи, які раніше працювали у фінансовій і банківській сферах.

Усі злочини, які вчиняють професійні злочинці, мають ідентичні мотиви. Користь з-поміж них домінує, оскільки завжди пов'язана з професійною злочинністю. Корисливий мотив може мати подвійне підґрунтя: 1) коли він є невід'ємною рисою людини, властивістю особистості; 2) коли він є агресивною реакцією на матеріальні блага, цінності, гроші, тобто на добробут іншої людини.

Аналізуючи професійну злочинність, слід акцентувати увагу на тому, що між злочином й особою злочинця наявний тісний зв'язок. Злочинець-професіонал учиняє злочин не тільки під впливом об'єктивних умов, власне антисуспільна спрямованість його світогляду та моральних принципів створює передумови для протиправної діяльності.

Професійна злочинність криміналізує сучасний соціум. Підвищений ступінь суспільної небезпеки професійної злочинності полягає також у тому, що вона спільно з деякими іншими видами злочинності (наприклад організованою) призводить до специфічних наслідків – формування соціально негативного середовища, тобто криміналізує сучасний соціум.

Зазначене полягає в такому:

1. В економічній сфері відбувається криміналізація виробничих відносин, тому суспільство зазнає матеріальних втрат. Зокрема, результатом такої діяльності є подорожчання вироблених товарів і наданих послуг, зниження їх якості, зрушення бази оподаткування.

2. У сфері соціального управління криміналізація полягає у виконанні криміналітетом низки функцій, аналогічних функціям державних органів, зокрема в місцях позбавлення волі. Показовим у цьому контексті є інститут «смотрящих», яких призначають «зłodії в законі» з кола наближених до них засуджених. «Смотрящі» збирають із засуджених гроші, продукти, інші предмети споживання в «общак», за домовленістю з адміністрацією місць позбавлення волі допомагають їй підтримувати порядок, виконувати виробничі завдання, надають у необхідних випадках засудженим матеріальну й моральну підтримку після виходу на волю та в інших складних ситуаціях [11].

Виразним є прагнення кримінальних структур увійти в окремі політичні партії та рухи. Це явище можна розглядати одночасно і

як входження криміналітету в політику, представників якого обирають у законодавчі органи за партійними списками, і як легалізацію незаконних доходів, якими фінансують діяльність цих партій і рухів.

3. У сфері соціальних відносин криміналізація соціуму полягає в тому, що кримінальний професіоналізм стає засобом адаптації соціальних спільнот до складних економічних умов. Значну частину населення втягують не просто в тіньову, а в кримінальну економіку. Так, у професійні злочинні групи переростають циганські громади, які займаються збутом наркотичних засобів та іншими видами кримінального підприємництва.

Брак уваги держави до залучення циган у позитивну діяльність, збереження родоплемінної організації їх спільноти не дає змоги циганській громаді зайняти соціально позитивну нішу в суспільному розподілі праці, засвоїти законослухняні норми та займатися легальним підприємництвом.

4. У сфері освоєння правового поля криміналізація соціуму виражається, по-перше, у частковій легалізації професійної злочинності; по-друге, у використанні професійними злочинцями наявних «прогалин» у праві, суперечностях чинних правових норм їхньому соціальному призначенню.

Наприклад, кримінальні структури активно легалізували незаконні доходи, придбавши на них на початку 90-х років ХХ століття приватизовані об'єкти, користуючись тим, що раніше від учасників приватизації законодавство не вимагало доведення легальності походження доходів.

У другому випадку за допомогою права створюють додатковий бар'єр безпеки для криміналітету від позитивного соціального контролю з боку соціуму. Представники криміналітету отримують депутатський мандат для того, щоб набути депутатської недоторканності.

Освоєння правового простору – це явище не тільки нове для сучасного криміналітету, воно є відступом від певних засад «злочинського закону». Деякі автори розглядають такий відступ від традицій злочинського середовища як лукавість «злочинців у законі», реалізацію ними тільки власних, особистих цілей. На наш погляд, це лише поверхове пояснення глибинної стратегії пристосування кримінального середовища до нових соціально-економічних умов.

5. Криміналізація творчої діяльності полягає, по-перше, у тому, що один з її продуктів – кримінальна субкультура – стає повсякденним явищем життя. Зокрема, поширеним став кримінальний жаргон. Деякі лінгвісти вважають це явище

нормальним і навіть позитивним, що сприяє розвитку й удосконаленню мови. Проте впровадження жаргону в нормальне соціальне середовище спричиняє негативні зміни у свідомості та поведінці людей. Надзвичайно негативну роль відіграє вульгарно-лайлива частина жаргону.

6. В інформаційно-психологічній сфері криміналізація соціуму виявляється, по-перше, у перетворенні засобів масової комунікації в потужну детермінанту злочинності, що сприяє занепаду позитивної правосвідомості громадян, дискредитації авторитету державних органів, передусім – правоохоронних органів, руйнуванню системи державного та громадського контролю за злочинністю.

Суперечливий розвиток засобів масової комунікації (преси, радіо, кінематографу, телебачення) пов'язаний, з одного боку, із втраченою монополією держави на масово-комунікативний вплив на населення, з іншого боку, до цих засобів отримали доступ деструктивні сили, зокрема кримінальні структури, які нав'язують соціуму квазіцінності, що формують особистість непродуктивної, антисоціальної орієнтації.

По-друге, криміналізація соціуму в зазначеній сфері полягає також в освоєнні криміналітетом віртуальної реальності в злочинних цілях. Унаслідок поповнення ринку безробітних висококваліфікованими фахівцями у сфері інформаційних технологій, які не знайшли застосування своїх здібностей, залучено їх до кримінальних структур, а комп'ютерна техніка стала потужною інформаційною зброєю для вчинення злочинів [12, с. 9–15].

Професійна злочинність, увійшовши у сферу віртуальної реальності, стала менш контрольованою з боку суспільства, оскільки результати розроблення технічних засобів захисту від комп'ютерної агресії досі є недостатньо ефективними.

На наш погляд, створення негативного соціального середовища життєдіяльності, криміналізація соціуму є найбільш значущим збитком від професійної злочинності, яка стає найвагомішим елементом самодетермінації злочинності загалом.

Професійна злочинність постійно розвивається та розширюється. Характеризуючи сучасний рівень професійної злочинності, слід констатувати, що це має тенденцію до неухильного зростання. Останніми роками постійно збільшується кількість осіб, які вчиняють злочини проти власності у вигляді промислу. Це стосується як професійних та організованих

злочинців, так і тих, хто посягає на чуже майно під впливом ситуативних чинників.

Оскільки йдеться про злочини проти власності, передусім слід зазначити про суперечності економічного характеру. Проблема стосується не тільки загальних оцінок, а й окремих випадків. Якщо йдеться про кримінальний професіоналізм, можна назвати такі види злочинів, як шахрайство, кишенькові крадіжки, угони автомобілів тощо. Водночас професійно організована злочинність тісно пов'язана з корупцією. Найпоширенішими є злочини у сфері легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом. Незаконне отримання кредиту та злісне ухилення від погашення заборгованості за кредитом також супроводжуються шахрайством. Головну роль у всіх цих діяннях відіграє корупціонер-професіонал.

На думку експертів, нині утворилася та діє прихована «армія» професійних злочинців. Чисельність її можна порівняти з питомою вагою спеціального рецидиву, що має корисливу мотивацію. Точної статистичної інформації щодо цього немає, тому можна керуватися орієнтовними розрахунками.

Якщо на початку 2000-х років фактично кожен п'ятий злочин (22,5 %) учиняла раніше засуджена особа, що мала на момент учинення незняту чи непогашену судимість, то вже наприкінці 2000-х – кожен четвертий злочин (24,4–24,6 %) учиняла зазначена категорія осіб. Збільшення питомої ваги рецидивних злочинів на 3,2 % після 2010 року означає, що кожен третій злочин учиняє раніше засуджена особа або така, що має незняту чи непогашену судимість [13].

Відповідно до Закону України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання)», було передбачено формулу зарахування ув'язнення в СІЗО у строк позбавлення волі з розрахунку «один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі» [14]. Після прийняття цього Закону в державі, у якій унаслідок збройного конфлікту наявна перенасиченість зброєю, в умовах економічної кризи та зниженого рівня соціальної підтримки громадян достроково звільнили з колоній понад 10 тис. осіб. З 10,2 тис. достроково звільнених понад 1,5 тис. були піддані заходам кримінально-правового характеру. З них у 1447 випадках особи вчинили крадіжки, у 53 – умисні вбивства, у 35 – завдання тяжких тілесних ушкоджень [15].

Слід акцентувати увагу на таких цифрах: за 2016 рік було виявлено 6047 осіб, які раніше вчиняли злочини, і 4362 особи, які мають незняту та непогашену судимість; за цей період 2017 року – 7023 особи, які раніше вчиняли злочини, та 4729 – особи, які мають незняту чи непогашену судимість. Зріс рівень кримінальних правопорушень на 10 тис. населення: якщо 2013-го та 2014 року цей показник становив – 123, 2015-го – 132, а 2016-го – уже 138,6, що засвідчує факт загострення криміногенної обстановки [16].

21 червня 2017 року набув чинності Закон України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення» № 2046-VIII. На думку науковців і практиків, саме цей нормативно-правовий акт сприятиме зміні статистичних даних щодо рецидивної злочинності, про яку зазначено вище [17].

Традиційно значній частині злочинної діяльності притаманний спеціальний рецидив, її здійснюють особи, які неодноразово вчиняли крадіжки, грабежі, шахрайство, фальшивомонетництво. Таким чином, саме цими (хоча й не тільки) злочинами з корисливою мотивацією характеризується і структура професійної злочинності. У пострадянський період до зазначених вище злочинних діянь додалися, зокрема, такі злочини, як виготовлення та збут підроблених цінних паперів, кредитних карт, інших платіжних документів, фіктивне підприємництво, фіктивне банкрутство, злочини у сфері комп'ютерної інформації, замовні вбивства.

Професійна злочинність має власну кримінальну робочу силу та нелегальний ринок товару. Кримінальною робочою силою А. А. Тайбаков називає всіх професійних злочинців, які мешкають на території країни. Кримінальна робоча сила має резерв, що формується з осіб, які раніше вчиняли злочини, але не є професійними злочинцями та потенційно готові ними стати. Також цей резерв утворюють особи зі стійкими антисоціальними поглядами. Вони можуть учиняти злочини та вибудовувати кримінальну кар'єру, тим самим поповнивши ряди професійних злочинців.

За певних умов розвитку будь-якого суспільства підвищується попит на деякі види кримінальної діяльності. Професійна злочинність його забезпечує, а професійний злочинець є власником кримінальної робочої сили. Він учиняє злочини, на які є попит.

Ринок кримінальної робочої сили, на думку А. А. Тайбакова, – це об'єктивно наявна сфера всередині професійної злочинності, що становить суму актів пропозиції певного виду професійної злочинної діяльності, що зумовлена попитом на цю діяльність під впливом соціальних, політичних, економічних, демографічних, екологічних процесів, що відбуваються в суспільстві [18].

Самодетермінація професійної злочинності. Причини й умови кримінального професіоналізму переважно є тотожними для рецидивної злочинності. Водночас саме в кримінальному професіоналізмі так виразно виявляється системна закономірність, а саме: злочинність, передусім професійна, є власною першопричиною.

Професійна злочинність відтворює себе, формуючи та зміцнюючи кримінальну ідеологію, міфологію і психологію шляхом усвідомленої, цілеспрямованої діяльності представників злочинного світу. Ці зусилля втілюють закономірне прагнення носіїв кримінальної субкультури до виживання, паразитування в конкретних соціальних умовах протиправними способами. Це прагнення існує століттями як альтернативний варіант законослухняним способам виживання, що передбачає діяльність спеціалізованих категорій професійних злочинців, стабільність їхньої кваліфікації, спадкоємність кримінальних звичаїв і традицій.

У зв'язку із цим небезпеку сьогодні становлять тенденції відродження й культивування в місцях позбавлення волі злочинських традицій з використанням організованого тиску на адміністрацію пенітенціарних установ. Каталізатором подій є недооцінювання необхідності відокремленого тримання різних категорій засуджених. З різних міркувань у виправних колоніях одного рівня безпеки нерідко утримують рецидивістів та осіб, які вчинили тяжкі й особливо тяжкі злочини.

Небездоганною є практика широких амністій, помилювань й умовно-дострокових звільнень. Не всі амністовані й умовно-достроково звільнені повертаються до злочинної діяльності. Практика необґрунтовано широкого застосування цих кримінально-правових інститутів неминуче стимулює рецидивну і, зокрема, професійну злочинність. За орієнтовними оцінками, рівень рецидивної злочинності серед звільнених із місць позбавлення волі за минулі десять років зріс удвічі.

Отже, професійній злочинності притаманна підвищена суспільна небезпека, вона є однією з головних кримінально-правових проблем. Подальше зростання рівня злочинності,

деградація системи загального запобігання в державі є підставою прогнозувати розширення меж застосування покарання у виді позбавлення волі, а не його скорочення. Крім цього, в умовах свободи консолідація осіб, які відбули покарання, зумовлена не тільки спільністю світогляду, субкультури, особистими зв'язками й організаційною роллю авторитетів, які сформувалися в їхньому середовищі, а й об'єктивною складністю ресоціалізації. З огляду на несприятливі соціально-економічні умови, значення цього чинника буде суттєво посилюватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность [Электронный ресурс] : учеб. пособие / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с. – Режим доступа: <https://www.marxists.org/russkij/leontiev/1975/dyeatyelnost/deyatelnost-soznyanie-lichnost.pdf>. – Загл. с экрана.
2. Зелинский А. Ф. Криминальная психология [Электронный ресурс] / А. Ф. Зелинский. – Киев : Юринком Интер, 1999. – 236 с. – Режим доступа: http://www.web-lit.net/writer/3900/book/11403/zelskiy_af/kriminalnaya_psihologiya/read. – Загл. с экрана.
3. Даньшин І. М. Усталені форми злочинності: кримінологічний нарис / І. М. Даньшин. – Харків : Атіка, 2002. – 110 с.
4. Криминология : учебник / [А. И. Гуров, Ю. Г. Козлов, Н. Ф. Кузнецова и др.] ; под ред. Н. Ф. Кузнецова, Г. М. Миньковского. – М. : Моск. ун-т, 1994. – 415 с.
5. Герцензон А. А. Уголовное право и социология: проблемы социологии уголовного права и уголовной политики / А. А. Герцензон. – М. : Юрид. лит., 1970. – 286 с.
6. Гуров А. И. Криминальный профессионализм и борьба с ним: понятие криминального профессионализма в историческом аспекте. По материалам уголовного розыска / А. И. Гуров ; под ред. И. И. Карпеца. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1983. – 96 с.
7. Алексеев А. И. Индивидуальная профилактика рецидива преступлений / А. И. Алексеев. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1975. – 104 с.
8. Аванесов Г. А. Криминология / Г. А. Аванесов. – М. : Акад. МВД СССР, 1984. – 498 с.
9. Яковлев А. М. Рецидив как объект уголовной политики / А. М. Яковлев // Проблемы правосудия и уголовного права. – М. : ИГиП АН СССР, 1978. – С. 131–142.
10. Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Г. Г. Зуйков. – М., 1970. – 31 с.
11. Кузьмин С. И. Организованные преступные группировки в местах лишения свободы / С. И. Кузьмин // Преступление и наказание. – 1995. – № 4. – С. 46–49.
12. Вехов В. Б. Компьютерные преступления: способы совершения и раскрытия / В. Б. Вехов ; под ред. Б. П. Смагоринского. – М. : Право и закон, 1996. – 182 с.
13. Вербенський М. Г. Стан і тенденції рецидивної злочинності в Україні [Електронний ресурс] / М. Г. Вербенський, І. О. Кисельов // Право і суспільство. –

2012. — № 1. — С. 221–226. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_1_50. — Назва з екрана.

14. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання [Електронний ресурс] : Закон України від 6 листоп. 2015 р. № 838-VIII. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-19>. — Назва з екрана.

15. 10 тис. в'язнів достроково вийшли з-під варти за «законом Савченко» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ukr.lb.ua/news/2017/05/18/366668_10_tis_vyazniv_dostrokovovo_viyshli.html. — Назва з екрана.

16. Баганець О. Криміногенна ситуація в Україні: як змінився її стан протягом 2016 року (в порівнянні з минулими роками) [Електронний ресурс] / О. Баганець // Юридичний вісник України. — 2017. — № 9. — С. 6–7. — Режим доступу: <http://yvu.com.ua/kryminogenna-sytuatsiya-v-ukrayini-yak-zminyvsya-yiyi-stan-protyagom-2016-roku-v-porivnyanni-z-mynulymy-rokamy>. — Назва з екрана.

17. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення [Електронний ресурс] : Закон України від 18 трав. 2017 р. № 2046-VIII. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2046-19>. — Назва з екрана.

18. Тайбаков А. А. Профессиональная преступность: основные понятия и направления предупреждения её органами внутренних дел : лекция / А. А. Тайбаков. — М. : ВЮЗШ МВД, 1993. — 25 с.

REFERENCES

1. Leontev, A.N. (1975). *Deiatelnost. Soznanie. Lichnost* [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow: Politizdat. Retrieved from <https://www.marxists.org/russkij/leontiev/1975/dyeatyelnost/deyatelnost-soznyanie-lichnost.pdf> [in Russian].
2. Zelenskii, A.F. (1999). *Kriminalnaia psihologiiia* [Criminal psychology]. Kiev: Yurinkom Inter. Retrieved from http://www.web-lit.net/writer/3900/book/11403/zelskiy_af/kriminalnaya_psihologiya/read [in Russian].
3. Danshyn, I.M. (2002). *Ustaleni formy zlochynnosti: kryminolohichniy narys* [Fixed forms of crime: a criminological essay]. Kharkiv: Atika [in Ukrainian].
4. Gurov, A.I., Kozlov, Yu.G., & Kuznecov, N.F. (et al.). (1994). *Kriminologiiia* [Criminology]. N.F. Kuznecov, & Minkovskii, G.M. (Ed.). Moscow: Moscow. un-t [in Russian].
5. Gercenzov, A.A. (1970). *Ugolovnoe pravo i sociologiiia: problemy sociologii ugolovnogo prava i ugolovnoi politiki* [Criminal law and sociology: problems of the sociology of criminal law and criminal policy]. Moscow: Yurid. lit. [in Russian].
6. Gurov, A.I. (1983). *Kriminalnyi professionalizm i borba s nim: poniatie kriminalnogo professionalizma v istoricheskomo aspekte. Po materialam ugolovnogo rozyska* [Criminal professionalism and the fight against it: the concept of criminal professionalism in a historical aspect. According to the criminal investigation]. I.I. Karpec (Ed.). Moscow: VNII MVD SSSR [in Russian].
7. Alekseev, A.I. (1975). *Individualnaia profilaktika recidiva prestuplenii* [Individual prevention of recidivism]. Moscow: VNII MVD SSSR [in Russian].
8. Avanesov, G.A. (1984). *Kriminologiiia* [Criminology]. Moscow: Akad. MVD SSSR [in Russian].
9. Yakovlev, A.M. (1978). *Recidiv kak obekt ugolovnoi politiki* [Relapse as an object of criminal policy]. *Problemy pravosudiia i ugolovnogo prava, Justice and criminal law issues*. Moscow: IGIP AN SSSR [in Russian].

10. Zuikov, G.G. (1970). Kriminalisticheskoe uchenie o sposobe soversheniia prestupleniia [Forensic doctrine of the modus operandi]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].
11. Kuzmin, S.I. (1995). Organizovannye prestupnye gruppirovki v mestah lisheniia svobody [Organized criminal groups in prisons]. *Prestuplenie i nakazanie, Crime and Punishment*, 4, 46-49 [in Russian].
12. Vehov, V.B. (1996). *Kompiuternye prestupleniia: sposoby soversheniia i raskrytiia* [Computer crimes: methods of committing and disclosing]. B.P. Smagorinskii (Ed.). Moscow: Pravo i zakon [in Russian].
13. Verbenskyi, M.H., & Kiselov, I.O. (2012). Stan i tendentsii retsydyvnoi zlochynnosti v Ukraini [The state and trends of recidivism in Ukraine]. *Pravo i suspilstvo, Law and Society*, 1, 221-226. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_1_50 [in Ukrainian].
14. Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zminy do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy shchodo udoskonalennia poriadku zarakhuvannia sudom stroku poperednoho uviaznennia u strok pokarannia": vid 6 lystop. 2015 r. No. 838-VIII [Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal Code of Ukraine on Improving the Procedure for Enrollment by the Court of Sentencing to Term of Sentence" from November 6, 2015, No. 838-VIII]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-19> [in Ukrainian].
15. 10 tys. viazniv dostrokovy vyshly z-pid varty za "zakonom Savchenko" [10 Thousands of Prisoners Out of Time for Guarding "Savchenko's Law"]. (n.d.). *ukr.lb.ua*. Retrieved from https://ukr.lb.ua/news/2017/05/18/366668_10_tis_vyazniv_dostrokovy_vyshli.html [in Ukrainian].
16. Bahanets, O. (2017). Kryminohenna sytuatsiia v Ukraini: yak zminyvsia yii stan protiahom 2016 roku (v porivnyianni z mynulymy rokamy) [Criminogenic situation in Ukraine: how its state changed during 2016 (compared with last years)]. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy, Legal Bulletin of Ukraine*, 9, 6-7. Retrieved from <http://yvu.com.ua/kryminohenna-sytuatsiya-v-ukrayini-yak-zminyvsya-yiyi-stan-protyagom-2016-roku-v-porivnyianni-z-mynulymy-rokamy> [in Ukrainian].
17. Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zminy do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy shchodo pravyla skladannia pokaran ta zarakhuvannia stroku poperednoho uviaznennia": vid 18 trav. 2017 r. No. 2046-VIII [Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal Code of Ukraine on the Rule of Penalment and Entry into Time of Pre-trial Detention" from May 18, 2017, No. 2046-VIII] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2046-19> [in Ukrainian].
18. Taibakov, A.A. (1993). *Professionalnaia prestupnost: osnovnye poniatia i napravleniia preduprejdeniia yeio organami vnutrennih del* [Professional crime: the basic concepts and directions of prevention by its internal affairs bodies]. Moscow: VYuZSh MVD [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії 24.04.2018

Makarenko N. – Ph.D in Law, Associate Professor, Researcher of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

Social Danger of Professional Crime

The problem of the increased public danger of professional crime is investigated. The nature of the public danger of professional crime is expressed in the criminal activity carried out as a profession and generates socio-negative effects. For professional criminal activity inherent is the commission of several homogeneous or identical intentional crimes with a mercenary purpose. The degree of public danger of professional crime is higher in comparison with other types of crime. Professional criminal activity, due to the preparedness of its subjects, creates a high probability of occurrence of social-negative consequences, and more severe than from ordinary crime. Professional crime is a peculiar core of all crime. The criminal activity of professional criminals has a relatively long time and is characterized by high intensity, latency and a tendency to species expansion. For professional criminality, a special relapse is typical. Specialization on identical and homogeneous crimes inevitably leads to an increase in criminal «skiðl». Professional crime is closely linked to organized crime. From organized crime, professional crime is characterized by a lack of corruption ties and the nature of a criminal organization. However, these differences today are conditional. The nature of crimes committed by professional criminals is such that they are more convenient and reliable for a group of individuals. They have a clear hierarchy, distribution of roles. Involve individuals with special non-criminal skills and abilities. There is a close connection between the crime and the face of the professional offender. An offense-professional condones a crime not only under the influence of objective conditions, but the very anti-social orientation of his outlook and moral principles creates objective prerequisites for committing crimes. Professional crime criminalizes modern society (there is a criminalization of industrial relations, social management, adaptation of certain social communities, information and psychological sphere, leisure, culture, creative activity). Professional crime acts as its own root cause. It recreates itself, creating and strengthening criminal ideology, mythology and psychology through the conscious, purposeful activity of representatives of the criminal world.

Keywords: public danger; criminal activity; professional crime; criminal professionalism; special relapse; organized crime; group crimes; selfish motive; self-determination; criminalization of society.